

УДК 631.3:502.1

JEL Classification: Q15

DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201910026>

Г.І. ШАРИЙ, доктор економічних наук
В.В. ТИМОШЕВСЬКИЙ, кандидат економічних наук
О.А. МАКСИМЕНКО

Охорона ґрунтів: екологічна рента як стимул органічного землеробства

Мета статті - висвітлити методологічний аспект присвоєння екологічної ренти виробникам органічної продукції, розглянути формування в Україні дієвої системи державного регулювання та охорони ґрунтів, закріпити існуючий досвід господарювання за технологіями органічного землеробства.

Методика дослідження. Використано загальнонаукові методи дослідження - діалектичні методи пізнання процесів і явищ; монографічний (аналіз еволюції наукових здобутків українських та іноземних учених щодо проблем раціонального використання земель); емпіричний (щодо комплексної оцінки сучасного стану об'єкта дослідження), абстрактно-логічний (теоретичні узагальнення та формулювання висновків).

Результати дослідження. Розкрито сучасний стан негативних тенденцій щодо зміни якісних показників ґрунту, проаналізовано перспективи зменшення природної родючості ґрунту за існуючого стану використання земельних ресурсів та виявлено шляхи її підвищення при умові дотримання положень органічного землеробства.

Елементи наукової новизни. Визначено роль і значення органічного землеробства в сільському господарстві. Досліджено зарубіжний досвід управління органічним землеробством та визначено можливості запозичення. Встановлено місце екологічної ренти, як стимулу розвитку органічного землеробства. Екологічна рента - це різновид монопольної ренти, яка формується на оздоровлених землях, придатних для ведення органічного землеробства.

Практична значущість. Підтримання вмісту якісного гумусу в ґрунтах - найважливіше завдання землеробства, основа сталого ведення рільництва, головний фактор родючості ґрунтів, а для України в нинішніх геополітичних реаліях - головний актуалітет національної продовольчої безпеки країни. Органічне землеробство підтримується суспільством, економічні агенти попитом підтримують монопольно високі ціни на органічну, екологічно чисту продукцію і знищують монопольно високу екологічну ренту, яку споживає виробник, що оздоровив ґрунти за власний кошт. Разом із тим у країні органічне землеробство повинно підтримуватися державними стимулами: пільговим оподаткуванням, державними закупівлями, системою дотацій. Права власності на землю повинні бути визначені державою і формувати правила поведінки власника та землекористувача з обмеженнями в інтересах суспільства та прийдешніх поколінь. *Бібліогр.:* 18.

Ключові слова: агроекологія; охорона ґрунтів; екологічна рента; органічне землеробство; інституціональна економіка; родючість ґрунту.

Шарий Григорій Іванович - доктор економічних наук, професор кафедри автомобільних доріг, геодезії, землеустрою та сільських будівель, Полтавський національний технічний університет ім. Ю. Кондратюка (м. Полтава, Першотравневий проспект, 24)

E-mail: shariy.grigoriy61@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0001-5098-2661>

Тимошевський Владислав Вікторович - кандидат економічних наук, доцент кафедри автомобільних доріг, геодезії, землеустрою та сільських будівель, Полтавський національний технічний університет ім. Ю. Кондратюка (м. Полтава, Першотравневий проспект, 24)

E-mail: tymoshevskiy@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-3606-7229>

Максименко Оксана Анатоліївна - викладач економічного відділення, Аграрно-економічний коледж Полтавської державної аграрної академії (м. Полтава, вул. Г. Сковороди, 18)

E-mail: kaschtschenkoo@ukr.net

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-3951-7923>

Постановка проблеми. За останні 27 років, через проведення заходів земельної

реформи в частині роздержавлення сільськогосподарських земель, паювання колективних господарств та радгоспів, надання земельних ділянок для ведення особистих селянських та фермерських господарств,

© Г.І. Шарий, В.В. Тимошевський,
О.А. Максименко, 2019

сільськогосподарські землі України за межами населених пунктів подрібнені більше ніж на 10 млн ділянок, порушено систему сівозмін, до використання шляхом розорювання залучено значну кількість деградованих та малопродуктивних земель.

Для отримання високої економічної родючості, діючи виключно в інтересах отримання прибутків, сільськогосподарські виробники доповнюють природну родючість штучною і рівень природної родючості під тиском штучної понижуюється.

Посилюються негативні тенденції зміни якісних показників стану сільськогосподарських земель, коли деградаційні процеси на Поліссі, в Степу і навіть у Лісостепу України охоплюють від 10 до 50% сільськогосподарських угідь.

Найбільшого негативного впливу зазнають особливо цінні орні землі, що залучені до інтенсивного використання. Розораність земель України становить 54%, сільськогосподарських угідь - 77%, тоді як чорноземів типових досягає 91,8%. Наростає ґрунтовтома, яка подекуди переходить у ґрунтотоксикоз, зростає щільність ґрунтів - за останні 30 років від 1 до 1,6 г/см³, відбувається мінералізація гумусу, підвищується кислотність ґрунтів. Так, за останнє століття в полтавських чорноземах втрачено майже половину гумусу, від 7-10% до 2,5-5% [12].

Недотримання сівозмін в умовах нестійкого зволоження знижує в посушливі роки запаси продуктивної вологи в шарі 0-100 см до 20-25 мм, наближаючись до порога мертвого запасу. Соняшник, соя і цукрові буряки зменшують запаси вологи порівняно з пшеницею в 2,5-3 рази. При цьому відновлення запасів продуктивної вологи після посіву соняшнику відбувається тільки на 5-6-й рік. Більшість областей України монокультурно орієнтовані й продовжують нарощувати площі просапних ґрунтовиснажливих і ґрунторуйнівних культур.

При збереженні темпів зниження вмісту гумусу на 0,1% за 10 років вміст гумусу на половині площ орних земель вже на 2050 р. в Україні досягне порога 2%, що являє собою критичне значення для природної родючості. Такі показники вимагатимуть консервації ріллі в природні кормові угіддя на 5-15 років і великих витрат із поновлення природної родючості шляхом біологічної рекультивативної.

На виконання положень ст.41 Конституції України держава не включає регулятивні

механізми, санкції й стимули щодо охорони земель і ґрунтів. В Україні проводиться система лібералізація земельного законодавства, а не дієві контрольні функції держави у сфері охорони ґрунтів.

Повинен знайти державну підтримку та інституціональне закріплення, як національна цінність України, позитивний досвід науково-виробничого приватного підприємства «Агроекологія» Полтавської області, керівник Герой України Семен Антоненко, в якому на 9 тисяч гектарів ріллі 40 років не використовують хімічні сполуки та мінеральні добрива. В господарстві освоєні сучасні методи розумного землеробства, завдяки чому забезпечено не тільки докорінне оздоровлення ґрунтів, а й підвищено вміст гумусу на 0,53-1,0% у ґрунтах, що використовує підприємство [12].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання раціонального використання та охорони земель сільськогосподарського призначення розглядалися й аналізувалися у працях С.С. Антоненка, В.М. Писаренка [6], С.Ю. Булигіна [2], Д.С. Добряка, Д.І. Бабміндрі, О.П.Канаша, І.А. Розумного [4], Й.М. Дороша, А.М. Третяка [10], О.М. Каштанова [3], Л.Я. Новаковського [5], Н.В. Беляєва, О.О. Прутської [8], А.Я. Сохничка [9], М.М.Федорова [11] та ін., а також в роботах закордонних вчених П. Блашка, Траструма, Д. Гікса [13], С. Трімбла, П. Кроссон [17], Г. Віллера [18], Дж.Кларка, П.Лоу [14], А.Говарда [15] та ін. Проте конкретні регуляторні норми щодо стимулювання розвитку органічного землеробства в Україні так і не сформовано. Також не визначено штрафні санкції та економічні стимули щодо власників і землекористувачів сільськогосподарських земель за погіршення природної родючості та допущення деградації й ерозії ґрунтового покриву [12].

Мета статті - висвітлити методологічний аспект присвоєння екологічної ренти виробникам органічної продукції, розглянути формування в Україні дієвої системи державного регулювання та охорони ґрунтів, закріпити існуючий досвід господарювання за технологіями органічного землеробства.

Методологія дослідження. Використано загальнонаукові методи дослідження - діалектичні методи пізнання процесів і явищ; монографічний метод (аналіз еволюції наукових здобутків українських й іноземних учених щодо проблем раціонального використання зе-

мель); емпіричний (щодо комплексної оцінки сучасного стану об'єкта дослідження), абстрактно-логічний метод (теоретичні узагальнення та формулювання висновків).

Виклад основних результатів дослідження. Соціалізація земель - через паювання, як політичний хід влади 90-х років минулого століття, та намагання держави компенсувати низьку пенсію селян орендною платою за пай не тільки включила землі в економічний обіг, а й подрібнила цілісні масиви шляхом парцеляції полів. Власність на землю, на жаль, не виконує охоронних функцій, приватний інтерес споживання переважає і формує опортуністичну поведінку власника. Власники земельних часток (паїв) - у більшості пенсіонери, третина власників паїв проживає в містах і їх мало цікавлять питання стану ґрунту, родючості земель та екологічних проблем землекористування.

Різка зниження вмісту гумусу в ґрунтах відзначається за застосування високих доз мінеральних добрив, особливо азотних, коли активізуються мікроорганізми, що включають у метаболічні процеси органіку ґрунту, буквально «з'їдаючи» гумусові колоїди, «спалюючи» гумус, який накопичувався тисячами років. Сучасні аграрні підприємства в гонитві за економічними показниками прибутковості мінералізували гумус за останні 20 років майже на 0,2-0,5%, а в ґрунтах накопичилася величезна кількість хімічних речовин, післядія яких до кінця невідома [12].

Суспільство й держава повинні адекватно реагувати на геополітичні виклики та обмежувати й економічний опортунізм землекористувачів, а не ліберально віддавати все на відкуп ринку.

Сьогодні в Україні землекористувач, щоб розорати сінокіс чи пасовище, самостійно замовляє проект еколого-економічного впорядкування угідь, самостійно його затверджує, не погоджуючи в жодному органі держави, і споживає природну родючість, ігноруючи екологічні, органічні вимоги сталого землеробства.

Реальна економіка - це економіка трансакційних витрат, зон ризику, невизначеності, особливо у сфері земельних прав і земельних відносин в Україні. В земельних відносинах, як ніде, переважає опортуністична поведінка індивідів, як орендодавців, так і орендарів. І перші, й другі, діючи виключно на власний приватний інтерес знищують природну родючість, отримуючи максималь-

ну власну матеріальну економічну вигоду, ігноруючи інтереси суспільства, вимоги екологічної безпеки та сталого розвитку.

Учасникам земельних відносин притаманна в діях, вчинках та у відносинах обмежена раціональність, як факт обмеженості людського інтелекту. Адже знання індивідів завжди не повні, а їхня поведінка вказує на відсутність оптимальних рішень та логіки, особливо через інформаційний вакуум, в якому перебуває сучасний український селянин, фермер та керівник сільськогосподарського підприємства. При цьому сільськогосподарська освіта та наука відстають від потреб реального сектору економіки. Відсутність потягу до інформації та знань призводить до прийняття простих рішень, які вимагають мінімуму не тільки матеріальних, а й інтелектуальних зусиль. Розвинені країни світу намагаються за допомогою різних інститутів та інституціональної регуляторної політики зменшити зазначені негативи.

Реально діючі індивіди-учасники соціально-економічного пороцесу, в тому числі й при купівлі продуктів екологічно чистого сільськогосподарського виробництва за багато вищими цінами, визначають необхідність виробництва органічних, екологічно чистих продуктів харчування. Це у свою чергу приводить до необхідності повернення агровиробництва до систем органічного землеробства, оздоровлення ґрунту та відмову від застосування штучних хімічних речовин у процесі виробництва.

Вперше поняття «органічне землеробство» (organic agriculture) було використано засновником сучасного наукового органічного сільського господарства В. Нортборном у 1940 р. у праці «Look to the Land» [16].

У 1991 р. Європейська Рада міністрів прийняла Сільськогосподарський регламент (ЄС) № 2092/91 про органічне землеробство і відповідне маркування сільськогосподарської продукції і продуктів харчування [8]. Уведення цих правил було частиною реформи Спільної сільськогосподарської політики ЄС (Common Agricultural Policy) і являє собою завершення попереднього процесу, в ході якого органічне сільське господарство отримало офіційне визнання. В Україні, як і в провідних країнах світу, накопичено певний досвід запровадження органічного землеробства.

У червні 2007 р. ЄС прийняв новий регламент про виробництво та маркування органіч-

ної продукції. У регламенті зроблено акцент на охорону навколишнього середовища, біорізноманіття та високі стандарти захисту тварин: органічне виробництво має поважати природні системи і цикли, максимально використовувати біологічні та ґрунтозахисні методи землеробства без використання генетично модифікованих організмів (ГМО) [6].

Провідні країни світу адаптували національні закони під міжнародні вимоги і сертифікували частину сільськогосподарських угідь як органічні. В Європі відомі чотири країни, де понад 10% сільськогосподарських земель знаходиться під органічним сільським господарством: Ліхтенштейн (29,8%), Австрія (15,9%), Швейцарія (11,1%) та Швеція (10,8%) [8]. У США створена єдина мережа сертифікаційних центрів (Certified Organic) і сертифікація вітчизняних і зарубіжних агентів із сертифікації, які повинні інспектувати об'єкти органічного землеробства. Важливою складовою діяльності таких центрів є проведення освітньої, роз'яснювальної роботи, популяризація органічного ведення сільського господарства, випуск брошур та журналів.

Найявний світовий досвід підводить до висновків, що для стимулювання розвитку органічного сільського господарства в Україні необхідне виконання двох основних умов. По-перше, розробка і затвердження законодавчої та відповідної нормативної бази, яка б регулювала галузь. По-друге, запровадження зрозумілих і прозорих фінансових механізмів стимулювання розвитку «органічного землеробства» [6].

Абсолютна рента залежить від продуктивності земель, які включені до обробітку в останню чергу. Проте включенню сільськогосподарських угідь до обробітку сприяє й екологічна рента, як різновид монопольної.

Потреба у світі в продуктах харчування тягне за собою ріст ціни на продукцію землеробства. А отже й залучає до обробітку все більше угідь і навіть не угідь, використовуючи найменші елементи не тільки природної, а формуючи землеробство виключно на штучній родючості. Яскравий приклад - країни Близького Сходу, виробництво у вертикальних фермах та багато іншого.

У Полтавській області за останні роки інтенсивно відбувається процес розконсервації вилучених у 90-ті роки минулого століття з активного обробітку орних земель і триває процес розорювання природних кормових

угідь, що значно погіршує навколишнє середовище, адже це - оздоровлені в екологічному плані, порівняно з ріллею (староорною) ділянки, які придатні для ведення органічного землеробства.

На них може формуватися різновид монопольної ренти - екологічна. Потрібно тільки по-землеробськи розумно розробити землевпорядні й агрономічні підходи щодо їх освоєння, провести культуртехнічні роботи, меліоративні заходи та освоїти агроекологічні органічні сівозміни, плодозміни та садоустрої, забезпечити земельний розвиток і, провівши стійкі земельні поліпшення, підвищивши природну родючість та охоронними заходами, забезпечити її охорону, збереження і примноження.

Економічним стимулом органічного землеробства виступають ринкові ціни на органічну продукцію сільського господарства, які в 2-3 рази вищі за середні ціни на продукти харчування в Україні, тобто формування монопольної екологічної ренти і споживання її сільськогосподарським виробником.

Як уже зазначалося, 40 років тому С. Антоненко обрав шлях органічного землеробства, провів нормативний аналіз в порівняльній інституціональній перспективі розвитку аграрного виробництва і суспільства в цілому, відмовившись від застосування будь-яких хімічних речовин у сільськогосподарському виробництві. Втративши близько 800 млн гривень (у сучасних цінах) доходів, оздоровив 9 тис. га орних земель, які належать селянам - власникам паїв та державі.

Проте на вказаних землях протягом останніх 10-15 років формується особлива монопольна рента - екологічна. Це різновид монопольної ренти, яка створюється на оздоровлених землях, придатних для ведення органічного землеробства. Адже унікально оздоровлений ґрунт продукує екологічне чисте органічне виробництво сільськогосподарської продукції, яка оцінюється на ринку за монопольно-високими цінами, удвічі-втричі вищими за традиційні аналоги на товарному ринку.

Держава залишається відповідно до вимог інституціональної економіки регулятором норм доступності до обмеженого ресурсу - чорнозему. Якщо вказана доступність і власність не обтяжена звичаями, моральними нормами поведінки - вона повинна обмежуватися державою. Як показує досвід, власники паїв, розриваючи договірні відносини з

НВП «Агроєкологія» і діючи з метою власної наживи передають паї у користування фермерам (у тіншовому форматі) та споживають відновлену природну родючість.

В Україні прийнято Закон «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції», який визначає основні засади органічного виробництва, забезпечення збереження та розширеного відтворення ґрунтів [7]. Разом із тим ряд положень закону потребують вдосконалення та доопрацювання, зокрема, періоди становлення органічного рослинництва, які коливаються від 2 до 3 років. На землях НВП «Агроєкологія» знадобилося майже 25 років для отримання дійсно здорового ґрунту, що свідчить про повноцінне ведення органічного виробництва.

Удосконалення в законі потребують заходів з державної підтримки ведення органічного землеробства. Видається за потрібне відшкодування збитків у зв'язку зі встановленням обмежень щодо заборони внесення гербіцидів, пестицидів, засобів захисту та мінеральних добрив, стимуляторів росту і будь-яких інших неприродних речовин передбачити у вигляді спеціального оподаткування з акумуляцією ПДВ, запровадження пільгового земельного податку, встановивши поетапне введення стимулюючих виплат за поліпшення природних властивостей ґрунту в частині підвищення вмісту гумусу, розкислення ґрунту та за інші стійкі позитивні зміни.

Вважаємо за доцільне забезпечити фінансове стимулювання у розмірі 10% від нормативно-грошової оцінки земель на кожен екологічно чистий оздоровлений гектар сільськогосподарських угідь в органічному землеробстві - одноразово після проведення оздоровлення ґрунтів, та щорічно в розмірі 3% від нормативно-грошової оцінки земель [12].

В окремих регіонах України реалізуються природоохоронні концепції, серед яких основними виокремлюються збереження біорізноманітності, природозаповідання, розбудова екомереж та забезпечення екологічно сталого розвитку регіонів. Проте чинне екологічне законодавство не дає змоги докорінно виправити існуючу ситуацію [4].

В Україні формується система об'єктів природно-заповідного фонду та об'єктів підтримки стабільності природних і антропогенно-природних екосистем, у тому числі й національних природних та регіональних ландшафтних парків. Хоча при цьому поза

увагою залишається агроєкологічна проблематика й охорона та збереження ґрунтів.

Згідно з концепцією оптимізації природно-заповідної та регіональної екомережі Полтавської області в Шишацькому районі на початковій стадії роботи щодо проектування національного ландшафтного парку «Лісостеповий чорноземний», який повинен стати унікальним об'єктом такого типу, призначеним для збереження, охорони й раціонального використання біорізноманіття та природних ресурсів. У поєднанні з надбанням «Агроєкологія» (асоційованого члена Національної академії аграрних наук України), це формує цілісний агроєколандшафтний комплекс унікальної території. Все вищезазначене зупинилося на стадії погоджень із власниками земельних часток (паїв). У межах існуючого законодавства врегулювати і вирішити проблему неможливо.

Водночас на території балкової системи між селами Маначинівка, Покровське та Климове Шишацького району Полтавської області на площі 216,8 га у межах землекористування НВП «Агроєкологія» розпочалися роботи зі створення агроєколандшафтного парку, який розглядається як ключовий об'єкт та серцевина проектного національного ландшафтного парку «Лісостеповий чорноземний».

Створення національного та агроєколандшафтного парків має на меті оптимізувати ландшафтний комплекс, раціонально й ефективно використовувати земельні ресурси згідно з підходами органічного землеробства шляхом створення системи гідроакумулюючих об'єктів, системи захисних насаджень, отримання екологічно чистої сировини дикорослих та культурних рослин, забезпечення екологічного просвітництва. У перспективі парк «Лісостеповий чорноземний» та агроєколандшафтний парк повинні стати базисним еколого-просвітницьким центром міжнародного рівня. Функціонуванню центру сприятиме наявний у с. Покровське Екологічний центр «Агроєкологія», що забезпечує проведення практичних занять студентів та школярів, наукових досліджень, науково-практичних заходів (конференцій, семінарів, круглих столів), розвитку екологічного туризму в регіоні.

Висновки. Підтримання вмісту якісного гумусу в ґрунтах - найважливіше завдання землеробства, це основа сталого ведення рільництва, головний фактор родючості

ґрунтів, а для України, в нинішніх геополітичних реаліях, головний актуалітет національної продовольчої безпеки країни.

Земельна частка (пай) належить не тільки селянинові, а й народу України, що вимагає більш конкретного виконання урядом норми ст.41 Конституції України, не допускаючи погіршення земельних ресурсів, із необхідністю введення санкцій до користувачів і власників у разі погіршення стану ґрунту сільськогосподарських угідь та навколишнього природного середовища.

Науково-виробнича діяльність Героя України Семена Антонця, виражена в сповідванні й реалізації на землях Полтавщини екологічно-чистого органічного аграрного виробництва, так за 40 років і не знайшла правового підкріплення, стимулювання та підтримки з боку держави.

Досвід НВПП «Агроєкологія» необхідно зберегти, прийнявши відповідні законодавчі норми, надавши оздоровленим землям осо-

бливий статус, особливу правооб'єктність, а правосуб'єктів обтяжити зобов'язальними нормами, зокрема:

- спільно-сумісного використання паїв у цілісних масивах без права виділення паю в натурі;

- заповідною заборонаю щодо внесення будь-яких штучних речовин, хімічних сполук на визначених землях.

Необхідно виписати інституціонально чіткі «правила гри» у сфері органічного землеробства, оскільки й донині в Україні вони не визначені.

Органічне землеробство повинно підтримуватися і державними стимулами: пільговим оподаткуванням, державними закупівлями, системою дотацій.

Права власності на землю мають бути визначені державою і формувати правила поведінки власника та землекористувача з обмеженнями в інтересах суспільства та прийдешніх поколінь.

Список бібліографічних посилань

1. Андрущенко В. М. Світовий досвід переходу від традиційного до органічного агровиробництва та можливості його застосування в Україні. URL : http://www.agrosvit.info/pdf/7_2015/12.pdf.
2. Булыгин С. Ю., Неаринг М.А. Формирование экологически сбалансированных агроландшафтов: проблема эрозии. Харьков : Еней, 1999. 272 с.
3. Каштанов А. Н. Почвозащитное земледелие на склонах / под. ред. А. Н. Каштанова. Москва : Колос, 1983. 527 с.
4. Класифікація сільськогосподарських земель, як наукова передумова їх екологічнобезпечного використання / Д. С. Добряк, О. П. Канаш, Д. І. Бабміндра, І. А. Розумний. Київ : Урожай, 2009. 464 с.
5. Новаковський Л. Я., Третяк А. М. Основні положення концепції розвитку земельної реформи в Україні. Київ : Ін-т землеустрою УААН, 2000. 96 с.
6. Органічне землеробство: з досвіду ПП «Агроєкологія» Шишацького району Полтавської області / С. С. Антоненко, А. С. Антоненко, В. М. Писаренко та ін. Полтава : РВВ ПДАА, 2010. 200 с.
7. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції : Закон України від 10.07.2018 № 2496-VIII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60576.
8. Прутська О. О., Беляева Н. В. Світовий досвід стимулювання виробництва органічної сільськогосподарської продукції. Збірник наукових праць ВНАУ. 2012. Вип. 1(56). С. 212-218.
9. Сохнич А. Я. Проблеми використання і охорони ґрунтів в умовах ринкової економіки : монографія. Львів : НВФ «Українські технології», 2002. 252 с.
10. Розвиток земельних відносин та системи землекористування в Україні: теорія, методологія і практика : монографія / А. М. Третяк, Й. М. Дорош, О. С. Дорош, М. П. Стецюк ; за заг. ред. А. М. Третяка. Київ : ЗАТ «ВІПОЛ». 2012. 250 с.
11. Федоров М. М., Ходаківська О. В., Корчинська С. Г. Розвиток органічного виробництва. Київ : ННЦ ІАЕ, 2011. 146 с.
12. Шарий Г. І., Тимошевський В. В., Фесак С. А. Агроєкологічні перспективи - не забути надбане. Землевпорядний вісник. 2018. № 5. С. 25-29.

References

1. Andrushchenko, V.M. (2015). Svitoviy dosvid perekhodu vid tradytsiinoho do orhanichnoho ahrovyrubnytstva ta mozhlyvosti yoho zastosuvannia v Ukraini [World experience of transition from traditional to organic agro-production and the possibility of its application in Ukraine]. *Agrosvit*, 7, pp. 55-61. Retrieved from: http://www.agrosvit.info/pdf/7_2015/12.pdf [In Ukrainian].
2. Bulygin, S.Ju. & Nearing, M.A. (1999). *Formirovanie jekologicheskii sbalansirovanyh agrolandshaftov: problema jerozii* [Formation of ecologically balanced agro-landscapes: problem of erosion]. Kharkiv: Enej [In Russian].
3. Kashtanov, A.N. (1983). *Pochvozashhitnoe zemledelie na sklonah* [Soil-protective agriculture on the slopes]. A.N. Kashtanov (Ed.). Moscow: Kolos [In Russian].
4. Dobriak, D.S., Kanash, O.P., Babmindra, D.I., & Rozumnyi, I.A. (2009). *Klasyfikatsiia silskohospodarskykh zemel, yak naukova peredumova yikh ekolohobezpechnoho vykorystannia* [Classification of agricultural lands as a scientific prerequisite for their environmentally friendly use]. Kyiv: Urozhai [In Ukrainian].
5. Novakovskiy, L.Ya. & Tretiak, A.M. (2000). *Osnovni polozhennia kontseptsii rozvytku zemelnoi reformy v Ukraini* [The main provisions of a concept of development of land reform in Ukraine]. Kyiv: Ін-т землеустрою УААН [In Ukrainian].
6. Antonets, S.S., Antonets, A.S., Pysarenko, V.M., et al. (2010). *Orhanichne zemlerobstvo: z dosvidu PP Ahroekolohiia Shyshatskoho raionu Poltavskoi oblasti* [Organic farming: from the experience of PE Agroecology of Shishatsky district of Poltava region]. Poltava: RVV PDAА [In Ukrainian].
7. Pro osnovni zasady ta vymohy do orhanichnoho vyrobnytstva, obihu ta markuvannia orhanichnoi produktsii: Zakon Ukrainy [On basic principles and requirements for organic production, circulation and labeling of organic products: Law of Ukraine]. *Baza danykh "Zakonodavstvo Ukrainy"*. VR Ukrainy. Retrieved from: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60576 [In Ukrainian].
8. Prutska, O.O. & Bieliaieva, N.V. (2012). Svitoviy dosvid stymuliuвання vyrobnytstva orhanichnoi silskohospodarskoi produktsii [World experience of stimulating organic agricultural production]. *Zbirnyk naukovykh prats VNAU*, 1 (56), pp. 212-218 [In Ukrainian].

13. Blaschke P. M., Trustrum N. A., Hicks D. L. Impacts of mass movement erosion on land productivity: a review. URL : <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/030913330002400102>.

14. Clark J. and Lowe P. Cleaning up agriculture: environment, technology and social science. *Sociologia Ruralis* 32, 1992. P. 11-29.

15. Howard A. The Soil and Health. A Study of Organic Agriculture. *The University Press of Kentucky*, 2007.

16. Northbourn L. Look to the Land. Sophia Perenniset Universalis, 2003.

17. Trimble S. W., Crosson P. Soil erosion rates: myth and reality. URL : http://www.wou.edu/las/physci/taylor/g473/refs/trimble_crosson_2000.pdf.

18. Willer H. The world of organic agriculture 2012: Summary. In: *The World of Organic Agriculture*, Willer, H et Kilcher, L., éd. (Frick: FiBL et IFOAM): P. 26-32.

9. Sokhnych, A.Ya. (2002). *Problemy vykorystannia i okhrony gruntiv v umovakh rynkovoï ekonomiky: monohrafiia [Problems of soil use and protection in the market economy: monograph]*. Lviv: NVF "Ukrainski tekhnolohii" [In Ukrainian].

10. Tretiak, A.M., Dorosh, Y.M., Dorosh, O.S., & Stetsiuk, M.P. (2012). *Rozvytok zemelnykh vidnosyn ta systemy zemlekorystuvannia v Ukraini: teoriia, metodolohiia i praktyka: monohrafiia [Development of land relations and land use systems in Ukraine: theory, methodology and practice: monograph]*. A.M. Tretiak (Ed.). Kyiv: ZAT "VIPOL" [In Ukrainian].

11. Fedorov, M.M., Khodakivska, O.V., & Korchynska, S.H. (2011). *Rozvytok orhanichnoho vyrobnytstva [Development of organic production]*. Kyiv: NNTs IAE [In Ukrainian].

12. Sharyi, H.I., Tymoshevskiy, V.V., & Fesak, S.A. (2018). Ahroekolohichni perspektyvy - ne zahubyty nadbane [Agroecological prospects - do not lose what is needed]. *Zemlevporiadnyi visnyk*, 5, pp. 25-29 [In Ukrainian].

13. Blaschke, P.M., Trustrum, N.A., & Hicks, D.L. (2000). Impacts of mass movement erosion on land productivity: a review. *SAGE Journals*. Retrieved from: <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/030913330002400102> [In English].

14. Clark, J. & Lowe, P. (1992). Cleaning up agriculture: environment, technology and social science. *Sociologia Ruralis*, 32, pp. 11-29 [In English].

15. Howard, A. (2007). *The soil and health. A study of organic agriculture*. The University Press of Kentucky [In English].

16. Northbourn, L. (2003). *Look to the land*. Sophia Perenniset Universalis [In English].

17. Trimble, S.W. & Crosson, P. (2000). Soil erosion rates: myth and reality. *Science, New Series*, Vol. 289, No. 5477, pp. 248-250. Retrieved from: http://www.wou.edu/las/physci/taylor/g473/refs/trimble_crosson_2000.pdf [In English].

18. Willer, H. (2012). The world of organic agriculture 2012: Summary. (pp. 26-32). *The World of Organic Agriculture*. Frick: FiBL et IFOAM [In English].

Sharyi H.I., Tymoshevskiy V.V., Maksymenko O.A. Soil protection: environmental rents as an incentive for organic farming

The purpose of the article is to cover a methodological aspect of the allocation of environmental rents to producers of organic products from one hand, and to consider the formation in Ukraine of an effective system of state regulation and protection of soil, as well as to consolidate the existing management experience in the sphere of organic farming technologies from another hand.

Research methods. The following scientific methods were used in the research process: dialectical methods of knowledge of processes and phenomena; monographic method (for analysis of the evolution of scientific achievements of Ukrainian and foreign scholars on problems of rational land use); empirical method (for a complex assessment of current state of the research object); abstract and logical (for theoretical generalizations and formulation of conclusions).

Research results. As results of research were determined the current state of negative changes in qualitative soil parameters, prospects for reducing the natural soil fertility under the current state of land use and proposed ways for increase soil fertility under conditions of organic farming.

Elements of scientific novelty. It was concluded a role and importance of organic agriculture in the agriculture. Foreign experience of management of organic farming and adopting practices were investigated. Place of ecological rent as an incentive for the development of organic farming was established. Environmental rent is a kind of monopoly rent, which is formed on healed lands suitable for organic farming.

Practical significance. Maintenance of a content of high-quality humus in soils is the most important task of agriculture, it is a basis for sustainable cultivation, the main factor of soil fertility, and the main actuality of the national food security for Ukraine in current geopolitical realities. Organic farming is supported by the community, specifically economic agents support monopoly high prices for organic, environmentally friendly products, and destroy the monopoly high ecological rent consumed by a producer, who improved soil conditions at its own expense. Organic farming must be supported by state incentives, such as preferential taxation, public procurement, subsidies. Land ownership rights should be determined by the state and form rules of conduct of an owner and land user with restrictions in the interests of society and future generations. Refs.: 18.

Keywords: agro-ecology; soil protection; ecological rent; organic farming; institutional economy; soil fertility.

Sharyi Hryhorii Ivanovych - doctor of economic sciences, professor of the department of highways, geodesy, land management and rural buildings, Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University (24, Pershotravnevyi av., Poltava)

E-mail: sharyi.grigoriy61@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0001-5098-2661>

Tymoshevskiy Vladyslav Viktorovych - candidate of economic sciences, associate professor (docent) of the department of highways, geodesy, land management and rural buildings, Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University (24, Pershotravnevyi av., Poltava)

E-mail: tymoshevskiy@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-3606-7229>

Maksymenko Oksana Anatoliivna - lecturer of the economic department, Agro-Economic College of Poltava State Agrarian Academy, (18, H.Skovorody st., Poltava)

E-mail: kaschtschenkoo@ukr.net

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-3951-7923>

Шарый Г.И., Тимошевский В.В., Максименко О.А. Охрана почв: экологическая рента как стимул органического земледелия

Цель статьи - осветить методологический аспект присвоения экологической ренты производителям органической продукции, рассмотреть формирование в Украине действенной системы государственного регулирования и охраны почв, закрепить существующий опыт хозяйствования по технологиям органического земледелия.

Методика исследования. Используются общенаучные методы исследования - диалектические методы познания процессов и явлений; монографический (анализ эволюции научных достижений украинских и зарубежных ученых по проблемам рационального использования земель) эмпирический (по поводу комплексной оценки современного состояния объекта исследования), абстрактно-логический (теоретические обобщения и формулирования выводов).

Результаты исследования. Раскрыто современное состояние негативных тенденций по изменению качественных показателей почвы, проанализированы перспективы уменьшения естественного плодородия почвы при существующем состоянии использования земельных ресурсов и выявлены пути его повышения при условии соблюдения положений органического земледелия.

Элементы научной новизны. Определены роль и значение органического земледелия в сельском хозяйстве. Исследован зарубежный опыт управления органическим земледелием и определены возможности заимствования. Установлено место экологической ренты, как стимула развития органического земледелия. Экологическая рента - это разновидность монополевой ренты, которая формируется на оздоровленных землях, пригодных для ведения органического земледелия.

Практическая значимость. Поддержание содержания качественного гумуса в почвах - важнейшая задача земледелия, основа устойчивого ведения земледелия, главный фактор плодородия почв, а для Украины, в нынешних геополитических реалиях - главный актуалитет национальной продовольственной безопасности страны. Органическое земледелие поддерживается обществом, экономические агенты спросом поддерживают монопольно высокие цены на органическую, экологически чистую продукцию и уничтожают монопольно высокую экологическую ренту, которую потребляет производитель, что оздоровил почвы за свой счёт. Вместе с тем в стране органическое земледелие должно поддерживаться государственными стимулами: льготным налогообложением, государственными закупками, системой дотаций. Права собственности на землю должны быть определены государством и формировать правила поведения собственника и землепользователя с ограничениями в интересах общества и будущих поколений. Библиогр.: 18.

Ключевые слова: агроэкология; охрана почв; экологическая рента; органическое земледелие; институциональная экономика; плодородие почвы.

Шарый Григорий Иванович - доктор экономических наук, профессор кафедры автомобильных дорог, геодезии, землеустройства и сельских зданий, Полтавский национальный технический университет им. Ю. Кондратюка (г. Полтава, Первомайский проспект, 24)

E-mail: shariy.grigoriy61@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0001-5098-2661>

Тимошевский Владислав Викторович - кандидат экономических наук, доцент кафедры автомобильных дорог, геодезии, землеустройства и сельских зданий, Полтавский национальный технический университет им. Ю. Кондратюка (г. Полтава, Первомайский проспект, 24)

E-mail: tymoshevskiy@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-3606-7229>

Максименко Оксана Анатольевна - преподаватель экономического отделения, Аграрно-экономический колледж Полтавской государственной аграрной академии (г. Полтава, ул. Г. Сковороды, 18)

E-mail: kaschtschenkoo@ukr.net

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-3951-7923>

Стаття надійшла до редакції 15.09.2019 р.

Фахове рецензування: 18.09.2019 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Шарый Г. И., Тимошевский В. В., Максименко О. А. Охрана грунтов: экологическая рента как стимул органического земледелия. *Економіка АПК*. 2019. № 10. С. 26 – 33.

*